

Međunarodnopravna ograničenja ratovanja

Ključarić, Monika

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:620378>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-06**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Katedra za međunarodno pravo

Monika Ključarić

MEĐUNARODNOPRAVNA
OGRANIČENJA RATOVANJA

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: prof.dr.sc. Maja Seršić

Zagreb, lipanj 2023.

Izjava o izvornosti

Ja, Monika Ključarić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Monika Ključarić, v.r.

Sažetak

Međunarodna je zajednica tijekom 20. stoljeća uložila značajne napore kako bi konvencijski uredila pitanje međunarodnog humanitarnog prava. Konvencijama o zabranjenim vrstama oružja i konvencijama o zaštiti osoba u oružanim sukobima nastoji se ljudska patnja svesti na minimum, a da se pritom ne osujete prava svake države na obranu. Zbog svijesti o važnosti očuvanja prirode te kulturne i povijesne baštine, štite se i određeni objekti koji su važni za opstanak naroda i njihovog nacionalnog identiteta.

U ovome su radu analizirana ključna pravila međunarodnopravnih ograničenja ratovanja i njihova uloga u održavanju svjetskog mira, sigurnosti i stabilnosti.

Ključne riječi: međunarodno humanitarno pravo, oružani sukobi, oružje, zaštita civila, ograničenja ratovanja

Summary:

During the 20th century, the international community made significant efforts to regulate the issue of international humanitarian law by convention. Conventions on prohibited types of weapons and conventions on the protection of persons in armed conflicts seek to reduce human suffering to a minimum, without at the same time impeding the right of each state to defend itself. Due to the awareness of the importance of preserving nature and cultural and historical heritage, certain objects that are important for the survival of the people and their national identity are also protected.

In this paper, the key rules of international legal restrictions on warfare and their role in maintaining world peace, security and stability are analyzed.

Key words: international humanitarian law, armed conflicts, weapons, protection of civilians, limitations of warfare

Sadržaj

1. Uvod.....	6
2. Međunarodnopravna ograničenja ratovanja.....	7
3. Međunarodnopravna ograničenja ratovanja s obzirom na sredstva	9
3.1. Zabrane konvencionalnog oružja.....	9
3.1.1 Projektili eksplozivne naravi lakši od 400 grama	9
3.1.2. Dum – dum meci.....	10
3.1.3. Polaganje mina.....	11
3.1.4. Oružje čiji je primarni cilj ozljeđivanje fragmentima koji ne mogu biti otkriveni rendgenskim zrakama	13
3.1.5. Zapaljivo oružje	13
3.1.6. Zasljepljujuće lasersko oružje.....	14
3.1.7 . Kazetne bombe (kazetno streljivo)	14
3.2. Oružje za masovno uništenje	15
3.2.1. Zagušljivi i otrovni plinovi i bakteriološko (biološko) oružje	15
3.2.2. Kemijsko oružje	16
3.2.3. Radiološko oružje	17
3.2.4. Nuklearno oružje.....	18
4. Međunarodnopravna ograničenja ratovanja s obzirom na osobe	24
4.1. Zaštita sudionika oružanih sukoba	24
4.2. Zaštita civilnog stanovništva	28
5. Međunarodnopravna ograničenja ratovanja s obzirom na objekte	31
6. Zaključak	34
7. Literatura	35

1. Uvod

„Samo su mrtvi vidjeli kraj rata“ napisao je Platon, jedan od najutjecajnijih filozofa svih vremena i to prije više od 2000 godina, a primjenjivo je i danas. Teško je, ako ne i nemoguće, reći koliko je dana ljudska civilizacija provela u potpunom miru, bez podizanja oružja. Iako se uobičajeno rat smatra borbom koju vode države s namjerom ratovanja (a po uvođenju Ženevskih konvencija uveden je i pojam oružanog sukoba koji obuhvaća i građanske ratove, bez potrebe priznavanja ustanika kao zaraćene strane)¹, mora se uzeti u obzir da postoje subjekti koji nemaju vlastiti međunarodnopravni entitet, primjerice razna plemena, koja možda „ratuju“ (ne u smislu oružanog sukoba) bez da vijesti o tome dospiju na naslovnice svjetskih portala ili na stranice školskih udžbenika. U povijest ljudske civilizacije utkan je čitav niz oružanih sukoba koji su imali značajnu, ako ne i presudnu važnost za razvoj granica, kultura, međudržavnih odnosa, osnivanja nadnacionalnih interesnih udruženja i zajednica, demografiju i politiku raznih sfera ljudskog života. Iako je danas rat *de iure* zabranjen², naša povijest i sadašnjost nas poučuju da rat nikada ne staje – i upravo zato je teško zamislivo da će pravo oružanih sukoba ikada izgubiti na važnosti. Iako se sam pojam ratnog prava često koristi, ipak je točniji pojam pravo oružanih sukoba, iz jednostavnog razloga što potonje pokriva i širi krug oružanih sukoba.³ U ovome se radu termini ratno pravo, humanitarno pravo i pravo oružanih sukoba koristiti kao sinonimi, kao i pojmovi rat – oružani sukob.

Kako je već spomenuto, pravo na započinjanje rata je zabranjeno (*ius ad bellum*), ali pravo oružanih sukoba je regulirano jer u slučaju kršenja međunarodnog prava i započinjanja rata obrana (koja je *stricto sensu* sudjelovanje u oružanom sukobu) mora ostati dopuštena, pa se posljedično tome moraju urediti pravila vođenja rata. Cilj tih pravila je humanizacija rata, minimizacija ljudske patnje i žrtve, pa se stoga ratno pravo naziva i humanitarno pravo.⁴

¹ Andrassy, Juraj; Bakotić, Božidar; Seršić, Maja; Vukas, Budislav, Međunarodno pravo - 3. dio, Zagreb, 2006, str. 132.

² *Ibid*, str. 124.

³ *Ibid*, str. 134.

⁴ Kalshoven, Frits; Zegveld, Liesbeth, Constraints on the waging of war, Geneva, 2003., str. 12.

2. Međunarodnopravna ograničenja ratovanja

S obzirom da je pravo oružanih sukoba u prvom redu međunarodno pravo, valja za početak napomenuti da je do 20. stoljeća (uz izuzetke) pravo oružanih sukoba bilo regulirano običajnim pravom.⁵ Običajno pravo je izuzetno važan izvor međunarodnog prava oružanih sukoba, ali nepisan pa su početkom i tijekom dvadesetog stoljeća bile donesene mnogobrojne konvencije i protokoli kojima je cilj bio osim kodifikacije i detaljnija regulacija prava oružanih sukoba.⁶

Iz povijesnih izvora vidimo da su već u antičko doba ljudi bili svjesni da je rat bez ikakvih ograničenja inherentno štetan – čak i za pobjedničku stranu, te da bi određena postupanja trebala biti zabranjena.⁷

U ratovima između grčkih gradova-država, poštivala se nepovredivost hramova i imunitet svećenstva. Zabranjeno je bilo prekršiti primirje, koristiti otrov kao oružje ili ubiti zarobljenike.⁸ Pravila ratovanja se spominju i u Bibliji – u Starom je zavjetu pokazati milost nevjernicima grijeh protiv Boga. Ipak, i tu se brani usmrćivanje zarobljenih vojnika, poziva se na iskazivanje milosti prema civilima („nevinima“) te je bilo zabranjeno uništavati lokalnu floru i faunu. Važno je naglasiti da je kazna za kršenje tih 'zakona' bila religijske (božanske) prirode.⁹ Tijekom tzv. Razdoblja zaraćenih država (od eng. *Warring States period*) u nekadašnjem Kineskom Carstvu, koje je trajalo od 475. g. pr. Kr. do 221. g. pr. Kr.¹⁰, postojala su pravila koja su uređivala postupanje sa zarobljenicima, zabranu progona neprijateljske vojske u bijegu, zabranu teškog ozljeđivanja te samu objavu rata i sklapanje mira.¹¹

Sveta knjiga drevne Indije, Mahabharata, zabranjuje napad na neprijatelja koji spava. Manu, najstarija zbirka indijskog prava, propisuje da nije dozvoljeno neprijatelja napasti sa otrovnim ili zapaljivim oružjem. Još jedna sveta knjiga sanskrta, Ramayana, izričito propisuje

⁵ Andrassy J. i drugi, *op.cit.* (bilj. 1), str. 126.

⁶ Kalshoven, Zegveld, *op. cit.* (bilj. 4), str. 15.

⁷ Hongsheng, Sheng, *The Evolution of Law of War*, *The Chinese Journal of International Politics* 1, no. 2 (2006), str. 272.

⁸ Greene, C. Leslie, *The Law of War In Historical Perspective*, *International Law Studies – Volume 72.*, str. 42.

⁹ *Ibid*, str. 40.

¹⁰ v. više: Britannica, *The Editors of Encyclopaedia*, *Warring States*, *Encyclopedia Britannica*, 2019., <https://www.britannica.com/event/Warring-States>, pristupljeno 20.05.2023.

¹¹ Hongsheng S., *op. cit.* (bilj. 7), str. 271.

da je upotreba oružja koje bi uništilo čitav narod, uključujući civile, zabranjena.¹² Kalif Abu Bakr u sedmom je stoljeću naredio da se ne koriste perfidne radnje te da se sporazumi i primirja poštuju. Muslimanskim je vojnicima bilo zabranjeno ubijati žene, djecu, starije ili osobe s invaliditetom, a ratne zarobljenike je bilo dozvoljeno razmijeniti ili držati kao taoce, ali ubiti samo ako bi time bio poboljšán položaj muslimanskih naroda.¹³

U srednjem je vijeku težište bilo na opravdanosti ratovanja, te se je postupno razvilo pravilo prema kojima samo suvereni vladar može započeti rat.¹⁴ U to doba značajna su bila pravila viteštva, međutim, ona su se odnosila samo na viteštvo, a ne i, na primjer, na pješadiju. Viteška su pravila branila određena oružja, posebice ona koja su omogućavala ubijanje i ranjavanje neprijatelja s veće udaljenosti. Drugi je lateranski koncil, stajući na stranu vitezova, čak osudio korištenje luka i strijele kao nemoralno. Treći lateranski koncil je na popis zabranjenog oružja dodao i katapulte.¹⁵

Vestfalskim mirom, koji je 1648. okončao Tridesetogodišnji rat, uspostavljen je novi režim ratovanja – onaj između suverenih država. Dominiralo je shvaćanje da je svaki rat koji započne kršćanski suveren opravdan, iako s rezervama nekih značajnih autora ondašnjeg doba – primjerice Suareza i Vittorie.¹⁶ Dva stoljeće kasnije, američki građanski rat je rezultirao kodifikacijom američkog ratnog prava koju proglasio Abraham Lincoln, a izradio Francis Lieber (Instructions for the Government of Armies of the US in the Field – Lieber Code).¹⁷ To je čitav niz država potaknulo na kodifikaciju (Prusko Carstvo 1870., Nizozemska 1871., Srbija 1878. itd.), ali i dalje nije postojao jedan općeprihvaćeni dokument koji bi uredio međunarodno ratno pravo. Ipak, postojao je međunarodnopravni konsenzus u vezi niza postulata koji bi se mogli smatrati običajnim pravom.¹⁸

Mirovnim sporazumom u Parizu 1856. okončan je Krimski rat koji je trajao između 1853. i 1856. godine. Potpisnici mirovnog sporazuma potpisali su još jedan dokument, Parišku pomorsku deklaraciju. Njome je usuglašeno da se „*neće plijeniti neprijateljska dobra na neutralnim plovilima ili neutralna dobra na neprijateljskim plovilima, te da blokade, da bi*

¹² Greene L., *op. cit.* (bilj. 8), str. 41. – 42.

¹³ *Ibid.*, str. 44.

¹⁴ Hongsheng S., *op. cit.* (bilj. 7), str. 272.

¹⁵ Greene L., *op. cit.* (bilj. 8), str. 45. – 46.

¹⁶ *Ibid.*, str. 40

¹⁷ v. više: Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieber Code) 1863., International Humanitarian Law Database (u daljnjem tekstu IHL), <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/liebercode-1863>

¹⁸ Greene L., *op. cit.* (bilj. 8), str. 41.

bile obvezujuće, moraju biti učinkovite“ (čl. 3 i čl. 4.).¹⁹ Pariška pomorska deklaracija iz 1856. koja je, iako se odnosila samo na pravila ratovanja na moru, prvi međunarodni ugovor koji je uređivao ono što danas poznajemo pod pojmom prava oružanih sukoba.²⁰

3. Međunarodnopravna ograničenja ratovanja s obzirom na sredstva

Određene vrste oružja u potpunosti su zabranjene međunarodnim pravom, a upotreba nekih vrsta je strogo ograničena. Ovime se želi postići, s jedne strane, smanjivanje patnji osoba koja sudjeluju u oružanom sukobu, a s druge se strane želi spriječiti upotreba oružja kod čije se primjene ne može razlikovati hoće li ono utjecati samo na vojnike i vojnu infrastrukturu ili i na civilno stanovništvo.

3.1. Zabrane konvencionalnog oružja

Konvencionalno se oružje često definira negativno – kao svo ono oružje koje nije oružje za masovno uništenje. Ono uključuje, *exempli gratia*, oružja i sredstva poput vojnih zrakoplova, helikoptera i brodova, oklopnih vozila, nagaznih mina, kazetne municije, streljiva, malokalibarskog i lakog naoružanja te topništva.²¹

3.1.1 Projektili eksplozivne naravi lakši od 400 grama

Početak modernog ograničavanja sredstava ratovanja je označila Petrogradska deklaracija iz 1868.²² Zabranila je projekte lakše od 400 grama koji su eksplozivne naravi ili napunjeni zapaljivim sredstvima, ali samo ako su upotrijebljeni protiv neke države potpisnice, dok je upotreba prema trećim državama ostala legalna. Petrogradsku deklaraciju potpisale su Austro-Ugarska, Pruska, Francuska, Ujedinjeno Kraljevstvo, Italija, Rusija i Osmansko Carstvo. Za vrijeme i nakon francusko-pruskog rata, obje su strane tvrdile da je protivnik u borbi koristio takva zabranjena sredstva, a postoje i zapisi da su to potvrdili nalazi obdukcija, iako je na

¹⁹ Declaration Respecting Maritime Law, 1856., IHLD, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/paris-decl-1856>

²⁰ Greene L, *op.cit.* (bilj 8), str. 41.

²¹ v. više: Conventional Weapons, UN Office for Disarmament Affairs, <https://www.unrcpd.org/conventional-weapons>, pristupljeno 20.06.2023.

²² Declaration Renouncing the Use, in Time of War, of Explosive Projectiles Under 400 Grammes Weight, 1868., IHLD, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/st-petersburg-decl-1868>

kraju zaključeno da nije postojala raširena upotreba.²³ Bilo je jasno da rasprava o ovakvim i sličnim oružjima, njihovoj dopuštenosti i eventualnom dokazivanju upotrebe nije završila, ali je ovo bio prvi međunarodnopravni dokument koji je zabranio određeno postupanje u ratu iz razloga nepotrebne patnje koju bi ono uzrokovalo žrtvama. Nesumnjivo je na to utjecalo i ubrzano povezivanje svijeta u informacijskom smislu, jer su se vijesti o strahotama rata širile brže i na šire područje.²⁴

3.1.2. Dum – dum meci

Godine 1899. sastala se Prva haška konferencija, ponovno na inicijativu Rusije, i to s ciljem da se uspostavi međunarodnopravni režim koji bi sprečavao nove ratove. Iako u tom smislu pregovori nisu bili uspješni, predstavnici 29 država ipak su se uspjeli složiti i donijeti konvenciju koja je uvelike utemeljena na tekstu tzv. Briselske deklaracije iz 1874. i inspirirana već spomenutom kodifikacijom američkog ratnog prava, tzv. Lieberovim kodeksom.²⁵ ²⁶ Donesena Haška konvencija o zakonima i običajima rata na kopnu, s Pravilnikom²⁷, prvi puta je, uz ostalo, definirala ratnike i postupanje sa ratnim zarobljenicima (poglavlje II. Konvencije). Na prvoj Haškoj konferenciji donesena je i Deklaracija o zabrani upotrebe metaka koji se u tijelu lako rašire ili spljošte (dum-dum meci).²⁸ Potonjim je još jednom naglašena potreba da se zabrane oružja koja bi uzrokovala preveliku i dugotrajnu patnju, izražena još pri donošenju Petrogradske deklaracije.²⁹ Dum-dum metke je koristila

²³ Taline, Garibian, Pain, medicine and the monitoring of war violence: the case of rifle bullets (1868–1918), *Medical History* vol. 66, 2 (2022), str. 157.

²⁴ *Ibid.*, str. 157. - 159.

²⁵ Kalshoven, Zegveld, *op. cit.* (bilj. 4), str. 21.

²⁶ Spomenuta Briselska deklaracija donesena je na sastanku čelnika europskih država, i to na inicijativu Ruskog cara Aleksandra II. Iako nikad nije bila općeprihvaćena niti ratificirana, Institut za međunarodno pravo osnovao je odbor koji je trebao proučiti tekst deklaracije. Na temelju rada odbora donesen je Priručnik zakona i običaja rata iz Oxforda 1880., što je zajedno sa tekstom Briselske deklaracije poslužilo kao glavni uzor kasnijim Haškim konvencijama, donesenih dvadesetak godina kasnije. (v. više: Project of an International Declaration concerning the Laws and Customs of War, IHLD, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/brussels-decl-1874>, pristupljeno 10.06.2023.)

²⁷ Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land, 1899., IHLD, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-ii-1899>

²⁸ Declaration (IV,3) concerning Expanding Bullets, 1899., IHLD, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-decl-iv-3-1899>

²⁹ Kalshoven, Zegveld, *op.cit.* (bilj. 4), str. 22.

britanska vojska u sukobima sa svojim kolonijama, a samo ime potječe iz imena indijskog grada u kojem se nalazila tvornica oružja.³⁰

Prva haška konferencija značajna je i po uvođenju tzv. Martensove klauzule koja će biti značajna i u kasnijim etapama razvoja međunarodnog humanitarnog prava.³¹ Ona je uvedena u preambulu Haške konvencije o zakonima i običajima rata na kopnu: „*Sve dok se ne donese potpuniji zakonik ratnog prava, visoke ugovorne strane smatraju ispravnim proglasiti da u svim slučajevima koji nisu obuhvaćeni usvojenim pravilima, stanovništvo i ratnici ostaju pod zaštitom načela međunarodnog prava koja proizlaze iz običaja ustanovljenih među civiliziranim narodima, iz zakona čovječnosti i zahtjeva javne savjesti.*“³²

3.1.3. Polaganje mina

Haška konferencija iz 1907. usvojila je manju izmjenu Haške konvencije iz 1899. Iako je još zrakoplovna tehnologija bila u povojima, konferencija je uspješno predvidjela razvoj metoda ratovanja u 20. stoljeću i dodala zabranu zračnog bombardiranja nebranih gradova.³³ Takva prerađena Haška konvencija o zakonima i običajima rata na kopnu sa svojim priložima³⁴ (koja se još naziva Haškim pravilnikom)³⁵ uredila je brojna pitanja pomorskog ratovanja. Haški pravilnik zabranio je bombardiranje nebranih gradova i pomorskim putem, odnosno na „sve načine“ (čl. 25.) te uništavanje podmorskih kabela koji povezuju okupirano s neutralnim područjem (čl. 54.). a VII. Haška konvencija zabranila je polaganje podmorskih automatskih kontaktnih mina.³⁶ U njoj je propisano na koji način moraju biti namještene kontaktne mine (čl. 1. st. 1.), te je navedeno kakve su mine apsolutno zabranjene (čl. 1. st. 2. i 3.). Osim toga, konvencija zabranjuje polaganje automatskih kontaktnih mina ispred neprijateljskih obala i luka kojima je jedina svrha sprječavanje trgovačke plovidbe (čl. 2.).

³⁰ S. Levie, Howard, History of the law of war on land, International Review of the Red Cross, br. 838, 2000., str. 346.

³¹ Kalshoven, Zegveld, *op.cit.* (bilj. 4), str. 20.-22.

³² Preambula, Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land, 1899., IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-ii-1899>

³³ Kalshoven, Zegveld, *op.cit.* (bilj. 4), str. 23.

³⁴ Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land, 1907., IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-iv-1907>

³⁵ Andrassy J. i dr., *op.cit.* (bilj. 1), str. 126.

Protokol o zabrani ili ograničenju uporabe mina, mina iznenađenja ili drugih naprava (Protokol II)³⁷ uz Konvenciju o zabrani ili ograničenju uporabe određenog konvencionalnog oružja s pretjeranim traumatskim učinkom ili djelovanjem bez obzira na cilj iz 1980.³⁸ odnosi se na „mine, mine iznenađenja i naprave s izjednačenim učinkom postavljene na kopno ili na obale, na prijelaze vodenih putova ili riječne prolaze, ali se ne odnosi na unutarne plovne putove“ (čl. 1. st. 1.).

Osim što se odnosi na zaštitu civilnog stanovništva (čl. 3. st. 7), Protokol pruža zaštitu i pripadnicima oružanih snaga te pripadnika snaga UN-a i njihovih misija (čl. 12.). Definirana su obuhvaćena oružja, tako su osim onoga što se i laički podrazumijeva kao mina („streljivo postavljeno ispod, na ili u blizini tla ili druge površine i dizajnirano da eksplodira prisutnošću, blizinom ili kontaktom osobe ili vozila“)³⁹, obuhvaćene mine koje se postavljaju s veće udaljenosti u čl. 2. st. 2. (primjerice upotrebom zrakoplova), protupješačke mine (čl. 2. st. 3.), tzv. mine iznenađenja koje nisu nužno postavljene da eksplodiraju, već su „zamke“ dizajnirane da kontaktom usmrte ili ozlijede osobu koja im pristupa smatrajući da su, primjerice, neki bezazleni objekt (čl. 2. st. 4.). Vrlo važno za razdoblje nakon sukoba je obaveza dokumentiranja i objave položaja mina i sličnih naprava, kao i obaveza poduzimanja svih potrebnih mjera kako bi se sanirala šteta i zaštitilo civilno stanovništvo i u poslijeratno doba (čl. 9. i 10.). Zaključno, Protokol II. iz 1980. nije u potpunosti zabranio postavljanje kopnenih mina, ali je uveo značajna ograničenja za njihovo korištenje u oružanim sukobima.⁴⁰

Godine 1997. u Oslu je potpisana Konvencija o zabrani uporabe, stvaranja zaliha, proizvodnje i prijenosa protupješačkih mina i o njihovu uništenju, poznatija po mjestu gdje je otvorena za potpisivanje, Ottawi. Tom je konvencijom apsolutno zabranjena upotreba takvih mina, propisana je obaveza uništavanja postojećih zaliha i obaveza razminiranja (čl. 1.).⁴¹

³⁷ Protokol o zabrani ili ograničenju uporabe mina, mina iznenađenja ili drugih naprava (Protokol II), Narodne novine Međunarodni ugovori (u daljnjem tekstu NNMU) 4/2002

³⁸ Konvencija o zabrani ili ograničenju uporabe određenog konvencionalnog oružja s pretjeranim traumatskim učinkom ili djelovanjem bez obzira na cilj, NNMU 13/2001

³⁹ čl. 2. st. 1.

⁴⁰ Andrassy J. i dr., *op. cit.* (bilj. 1), str. 158.

⁴¹ Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction, 1997., IHLD, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/apmbc>

3.1.4. Oružje čiji je primarni cilj ozljeđivanje fragmentima koji ne mogu biti otkriveni rendgenskim zrakama

Protokol o fragmentima koji se ne mogu otkriti (Protokol I)⁴² uz Konvenciju o zabrani ili ograničenju uporabe određenog konvencionalnog oružja s pretjeranim traumatskim učinkom ili djelovanjem bez obzira na cilj iz 1980. u potpunosti zabranjuje „*rabiti oružje kojega je poglaviti učinak ranjavanje fragmentima koji se u ljudskom tijelu ne mogu otkriti rend-genskim zrakama*“ što je zapravo i jedina odredba tog protokola. Dalo bi se zaključiti da je uz dum-dum metke i kopnene mine, navedeno oružje bila treća apsolutno zabranjena vrsta konvencionalnog oružja u međunarodnom humanitarnom pravu.⁴³

3.1.5. Zapaljivo oružje

Treći Protokol dodan Konvenciji o zabrani ili ograničenju uporabe određenog konvencionalnog oružja s pretjeranim traumatskim učinkom ili djelovanjem bez obzira na cilj, Protokol o zabrani ili ograničenju uporabe zapaljivog oružja iz 1980.⁴⁴ ima svega dva članka. U čl. 1. st. 1. definirano je značenje zapaljivog oružja kao „*...svako oružje ili streljivo koje je poglavito namijenjeno paljenju predmeta ili nanošenju opekotina osobama djelovanjem plamena, topline, ili njihovom kombinacijom, koje proizvodi kemijska reakcija tvari izbačene na cilj.*“. U istom stavku, odjeljku b, nabrojani su neki primjeri zapaljivog oružja: „*...bacač plamena, fugas, granate, rakete, ručne granate, mine, bombe i drugi spremnici sa zapaljivim tvarima...*“. Odjeljak c navodi oružja koja se neće smatrati zapaljivim oružjem u smislu Protokola III, gdje je primarna distinkcija da se zapaljivim oružjem neće smatrati ono kojem zapaljivost nije primarna karakteristika, već popratna pojava upotrebe. U idućem stavku definirani su pojmovi poput vojnog i civilnog cilja. Sama zabrana zapaljivog oružja sadržana je u čl. 2., koji brani svaku upotrebu ovog oružja nad civilnim stanovništvom ili na onim mjestima koja bi se doduše mogla smatrati vojnim ciljem, ali je na lokalitetu prevelika koncentracija civila ili su oni nedovoljno udaljeni.

⁴² Protokol o fragmentima koji se ne mogu otkriti (Protokol I) NNMU 13/2001

⁴³ Kalshoven, Zegveld, *op. cit* (bilj. 4), str. 169.

⁴⁴ Protokol o zabrani ili ograničenju uporabe zapaljivog oružja (Protokol III), NNMU 13/2001

3.1.6. Zasljepljujuće lasersko oružje

Protokol o osljepljujućem oružju iz 1995. (Protokol IV)⁴⁵, četvrti je protokol dodan Konvenciji o zabrani ili ograničenju uporabe određenog konvencionalnog oružja s pretjeranim traumatskim učinkom ili djelovanjem bez obzira na cilj.

Prema čl. 1 Protokola IV, zabranjeno je koristiti lasersko oružje čija je jedina svrha ili jedna od njegovih svrha, da izazove trajno sljepilo golog oka ili oka s uređajima za korekciju vida. Uz to, u istom je članku sadržana i odredba koja brani ugovornim strankama da šire takvo oružje u druge države ali i subjekte bez državnog entiteta. Ovo je još jedan slučaj gdje je međunarodna zajednica zabranila oružje prije nego je ono postalo tehnološki upotrebljivo, prvenstveno poučeno iskustvom da je jednom proizvedeno i rašireno oružje iznimno teško istisnuti iz primjene.⁴⁶

3.1.7. Kazetne bombe (kazetno streljivo)

Kazetne bombe (*eng. cluster munitions*) se sastoje od spremnika, dizajniranih da se otvore u zraku i rasprše veliki broj (u pravilu eksplozivnog) streljiva. Pri tome se mogu koristiti avioni ili projektili. Najčešće se ove bombe izrađuju na način da eksplodiraju pri dodiru s metom, ali njihova upotreba može biti i puno neodređenija, tako da kazetne bombe naprosto budu bačene iz aviona. Iz razloga što relativno često ne eksplodiraju na način na koji je namijenjeno, ostaci ovog oružja mogu predstavljati opasnost za civile ili, primjerice, povratnike u okupirana pa oslobođena područja.⁴⁷ Konvencija o kazetnom streljivu je donesena 2008.⁴⁸ stupila je na snagu 2010. godine, a danas ima 111 stranaka.⁴⁹ Svaka stranka se obvezuje da neće „...koristiti kazetno streljivo, razvijati, proizvoditi, na drugi način stjecati, skladištiti, zadržati ili bilo kome prenijeti, izravno ili neizravno, kazetno streljivo, pomagati, poticati ili navoditi bilo koga na bilo kakvu aktivnost koja je prema ovoj Konvenciji zabranjena..“ (čl. 1.)

⁴⁵ Protocol on Blinding Laser Weapons (Protocol IV to the 1980 Convention), 1995, IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/ccw-protocol-iv>

⁴⁶ Kalshoven, Zegveld, *op. cit.* (bilj. 4), str. 164.

⁴⁷ v. više: Cluster munitions: what are they and what is the problem?, <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/legal-fact-sheet/cluster-munitions-factsheet-230710.htm>, pristupljeno 26.05.2023.

⁴⁸ Zakon o potvrđivanju Konvencije o kazetnom streljivu, NNMU 5/2009

⁴⁹ v. više: Convention on Cluster Munitions, <https://www.clusterconvention.org>, pristupljeno 08.06.2023.

3.2. Oružje za masovno uništenje

Opća skupština UN-a je 12.12.1977. donijela rezoluciju A/RES/32/84-B kojom je potvrdila definiciju oružja za masovno uništenje kao: „...*atomska eksplozivno oružje, oružje sastavljeno od radioaktivnog materijala, smrtonosno kemijsko i biološko oružje i bilo koje oružje razvijeno u budućnosti koje bi moglo imati karakteristike usporedive u razornom učinku s onima atomske bombe ili drugog gore navedenog oružja.*“⁵⁰

3.2.1. Zagušljivi i otrovni plinovi i bakteriološko (biološko) oružje

Kao što je već spomenuto, već je i u staro doba smatrano da se upotrebom otrovnog oružja krši običajno pravo rata, a zabrane otrovnih plinova se spominju i u Mirovnom ugovoru iz Versaillesa 1919. te u Mirovnom ugovoru iz Washingtona 1922. godine. Ženevska konferencija iz 1925. sazvana je u okviru Lige naroda u svrhu nadzora nad međunarodnom trgovinom oružja i streljiva⁵¹, no ostala je zapamćena u povijesti kao konferencija na kojoj je donesen Protokol o zabrani uporabe u ratu zagušljivih, otrovnih ili sličnih plinova i bakterioloških metoda ratovanja.⁵² Iako je već na Prvoj haškoj konferenciji zabranjena upotreba otrovnih plinova, Prvi svjetski rat i njegove posljedice primorali su međunarodnu zajednicu da pobliže definiraju zabranjena sredstva. U to doba upotreba bakteriološkog oružja još nije bila tehnički izvediva, no kao i kod zabrane zračnog bombardiranja iz 1907., sudionici konferencije predvidjeli su opasnost koja može proizaći iz razvoja znanosti i nepredvidivosti naoružavanja.⁵³ Iako je, dakle, upotreba kemijskog i biološkog oružja zabranjena Ženevskim protokolom iz 1925., u njoj nije bila sadržana zabrana njegove proizvodnje ili, primjerice, reciprociteta upotrebe ako je upotrijebi neprijatelj.⁵⁴

Opća skupština Ujedinjenih naroda (u daljnjem tekstu: UN) donijela je 1972. Konvenciju o zabrani usavršavanja, proizvodnje i stvaranja zaliha bakteriološkog (biološkog)

⁵⁰ Prohibition of the development and manufacture of new types of weapons of mass destruction and new systems of such weapons, odjeljak B, čl. 3. (preuzeto: <https://digitallibrary.un.org/record/623117>)

⁵¹ Protocol for the Prohibition of the Use of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare, 1925., IHLD, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-gas-prot-1925>

⁵² Zakon o potvrđivanju Protokola o zabrani uporabe u ratu zagušljivih, otrovnih ili sličnih plinova i bakterioloških metoda ratovanja, NNMU 7/2006

⁵³ Kalshoven, Zegveld, *op. cit.* (bilj. 4), str. 2.

⁵⁴ *Ibid.*, str. 172.

oružja te o njihovom uništenju.⁵⁵ Prema čl. 1. Konvencije, stranke se obvezuju da: „...*nikada ni u kojim okolnostima neće razvijati, proizvoditi, skladištiti ili na drugi način stjecati ili zadržati:*

1. mikrobnne ili druge biološke agense ili toksine bez obzira na njihovo podrijetlo ili način proizvodnje, vrste i u količinama koje nemaju opravdanje za profilaktičke, zaštitne ili druge miroljubive svrhe;

2. oružje, opremu ili sredstva isporuke namijenjena za korištenje takvih agensa ili otrova u neprijateljske svrhe ili u oružanom sukobu“.

Stranke ne smiju razvijati biološko oružje (čl. 4.), a ukoliko ih već imaju u svojim zaliham, utoliko su dužne najkasnije u roku od 9 mjeseci od stupanja na snagu sve zalihe uništiti ili ih prenamijeniti za upotrebu u miroljubive svrhe (čl. 2.). Iako ne postoji tijelo koje nadzire provedbu ove konvencije, svakih se 5 godina ima sastati konferencija koja će evaluirati dosege primjene i potrebu za donošenjem novih mjera.⁵⁶

3.2.2. Kemijsko oružje

Iako je upotreba kemijskog oružja u oružanom sukobu zabranjena već Ženevskim protokolom iz 1925., Konvencija o zabrani razvijanja, proizvodnje, stvaranja zaliha i korištenja kemijskog oružja i o njegovu uništenju iz 1993.⁵⁷ proširuje tu zabranu tako da brani i proizvodnju te stvaranje zaliha (čl. 1.). Još jedna velika promjena je režim ekstenzivne provjere, uveden tako da svaka stranka mora „...*deklarirati podatke o industrijskoj kemijskoj proizvodnji, podvrgnuti se rutinskim i stalnim inspekcijama te se podvrgnuti hitnim inspekcijama kako bi se provjerila usklađenost.*“⁵⁸

Konvencijom su predviđeni mehanizmi zaštite u slučaju napada kemijskim oružjem, kao i razdoblje od 10 godina nakon stupanja na snagu u kojem se svo kemijsko oružje ima

⁵⁵ Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction, 1972., IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/bwc-1972>

⁵⁶ v. više: Biological Weapons Convention (BWC), <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/convention-prohibition-development-production-and-stockpiling-bacteriological-biological-and-toxin-weapons-btbc/>

⁵⁷ Convention on the prohibition of the development, production, stockpiling and use of chemical weapons and on their destruction, IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/cwc-1993>

⁵⁸ prema stranicama IHL, *Ibid.*

uništiti.⁵⁹ Prema stranicama Organizacije za zabranu kemijskog oružja, 2022. je uništeno 99% deklariranog kemijskog oružja u nacionalnim arsenalima.⁶⁰

3.2.3. Radiološko oružje

Radiološko oružje se ponekad poistovjećuje s nuklearnim oružjem, ali ono nema istu namjenu niti princip rada. Kod primjene radiološkog oružja, koriste se uobičajeni eksplozivi kako bi se širile radioaktivne tvari, najčešće uz uporabu radioaktivnog medicinskog otpada ili radioaktivnog otpada koji nastaje u nuklearnim elektranama – to su tzv. „prljave bombe“ (od eng. *dirty bombs*). Nadalje, za razliku od nuklearne bombe koja odmah pri detonaciji može (ovisno o veličini, tj. snazi) ubiti tisuće ili desetke tisuća ljudi, „prljave bombe“ uglavnom nisu dizajnirane da imaju razorni učinak samom svojom eksplozijom. Osim toga, radioaktivne tvari mogu biti proširene i kroz vodoopsrkbku ili putem hrane.⁶¹ S obzirom da su za vrijeme hladnog rata i SSSR i SAD istraživale radiološko oružje, obje strane su radnoj skupini Odbora za razoružanje predložile donošenje Konvencije o radiološkom oružju, međutim izostao je konsenzus šire međunarodne zajednice da bi ona bila donesena.⁶² Smatra se da do danas niti jedna država nije upotrijebila radiološko oružje, te da ono ne bi bilo toliko korisno za postizanje vojnih ciljeva. Kod okupacije, upotreba bi radiološkog oružja okoliš učinila nenastanjivim, a ako se upotrijebi protiv protivničke vojske, učinci bi vojsku onеспособili tek nakon nekoliko dana. Smatra se da je Irak pod vodstvom Sadama Husseina testirao radiološko oružje, ali ono nije bilo suviše uspješno – zbog kompleksne tehnologije (i fizike) takvog oružja, ono nije stabilno za skladištenje te je uspješna upotreba uvelike ovisna o vremenskim uvjetima.⁶³ Danas se o radiološkom naoružanju govori uglavnom u kontekstu opasnosti od upotrebe u terorističkim napadima. U teoriji je sporan i opseg razornog učinka radiološkog oružja, odnosno može li ono zaista uzrokovati smrt tolikog broja ljudi da bi se svrstala u oružje masovnog uništenja.⁶⁴

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ v. više: <https://www.opcw.org/media-centre/opcw-numbers>, pristupljeno 15.05.2023.

⁶¹ v. više: Radiological weapon, https://www.bionity.com/en/encyclopedia/Radiological_weapon.html

⁶² v. više: European Leadership Network,

<https://www.europeanleadershipnetwork.org/commentary/its-time-to-prohibit-radiological-weapons/>

⁶³ v. više: Radiological weapon, https://www.bionity.com/en/encyclopedia/Radiological_weapon.html

⁶⁴ *Ibid.*

3.2.4. Nuklearno oružje

Drugi svjetski rat je bio jedna od najznačajnijih prekretnica dvadesetog stoljeća, ako ne i u povijesti čovječanstva. Bio je to najsmrtonosniji i najveći oružani sukob u povijesti. Procjenjuje se da je smrtno stradalo 40 – 50 milijuna ljudi, započela je blokovska podjela širenjem SSSR-a na države istočne Europe i uspostavom komunističkog režima u Kini, a na čelo zapada su umjesto država zapadne Europe stupile Sjedinjene Američke Države.⁶⁵ Završetkom Drugog svjetskog rata završilo je i razdoblje kolonijalizma i imperijalizma, ali i započelo doba UN-a – najdugovječnije i najznačajnije organizacije toga tipa.⁶⁶

Znali smo da svijet neće biti isti. Nekoliko ljudi se smijalo, nekoliko ljudi plakalo. Većina ljudi je šutjela. Sjetio sam se retka iz hinduističkih spisa, Bhagavad Gite; Vishnu pokušava uvjeriti princa da treba izvršiti svoju dužnost i, kako bi ga zadivio, preuzme njegov višeruki oblik i kaže: „Sada sam postao Smrt, razarač svjetova.“ slavno se je prisjetio tzv. otac atomske bombe J. Robert Oppenheimer na trenutak kada je u prvi puta u povijesti eksplodirala atomska bomba, 16. srpnja 1945.⁶⁷ Američka je vlada u Projektu Manhattan razvila prvo upotrebljivo atomsko oružje.⁶⁸ Do tog je trenutka oružje koje može uništiti čitave gradove, pa i države bila samo teorijska mogućnost, a tada je postala surova realnost. Sjedinjene Američke Države su pri kraju Drugog svjetskog rata, 6. i 9. kolovoza 1945. bacile dvije atomske bombe na Japan, na gradove Hiroshimu i Nagasaki. Razoran učinak eksplozije i radijacije koju su te dvije bombe prouzrokovale mjerio se u desecima tisuća stradalih.⁶⁹ Opća skupština UN-a je u svojoj prvoj Rezoluciji 1946.⁷⁰ osnovala Komisiju za atomsku energiju te pozvala na uklanjanje nuklearnog oružja iz arsenala svih država. Osim te rezolucije, UN se odlučio posvetiti održavanju mira, a ne aktivnom donošenju novih konvencija koje bi utjecale na obaveze država članica.⁷¹ Ipak je došlo do brojnih nuklearnih testiranja diljem svijeta poput SSSR-a 1949., Ujedinjenog Kraljevstva 1952., Francuske 1960., Kine 1964., Indije

⁶⁵ Hughes, Thomas A. and Royde-Smith, John Graham. "World War II", Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/event/World-War-II>, pristupljeno 05.06.2023.

⁶⁶ v. više: World War II, <https://www.history.com/topics/world-war-ii/world-war-ii-history>, pristupljeno 05.06.2023.

⁶⁷ v. više: <https://www.openculture.com/2020/09/j-robert-oppenheimer-explains-how-he-recited-a-line-from-bhagavad-gita.html>, pristupljeno 14.05.2023.

⁶⁸ Projekt Manhattan, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=60886>, pristupljeno 14.05.2023.

⁶⁹ v. više: The road to a world free of nuclear weapons, https://www.icanw.org/nuclear_weapons_history, pristupljeno 14.05.2023.

⁷⁰ Rezolucija Opće Skupštine UN-a A/RES/1(I), 24.01.1946. (preuzeto: <https://www.unfoldzero.org/time-to-implement-un-resolution-1-1-3/>)

⁷¹ Kalshoven, Zegveld, *op. cit.* (bilj. 4), str. 25.

1974.⁷² Jedanaest američkih znanstvenika, predvođeni Bertrandom Russellom i Albertom Einsteinom potpisali su tzv. Russell – Einsteinov manifest 1955. u kojem su od američkog Kongresa, znanstvenika i vlada diljem svijeta zatražili da usvoje sljedeću rezoluciju: “S obzirom na činjenicu da će u svakom budućem svjetskom ratu nuklearno oružje sigurno biti korišteno i da takvo oružje prijeti daljnjem postojanju čovječanstva, potičemo svjetske vlade da shvate i javno priznaju da njihovi ciljevi ne mogu biti ostvareni svjetskim ratom, te ih stoga potičemo da pronađu mirna sredstva za rješavanje svih spornih pitanja.”⁷³

Ugovor o Antarktiku

Prvi međunarodni sporazum koji (barem lokalno) brani upotrebu nuklearnog oružja je Ugovor o Antarktiku iz 1959.⁷⁴ koji je, prema stranicama Tajništva Ugovora o Antarktiku, potpisalo izaslanstvo 12 država koje su sudjelovale u istraživanju tog kontinenta. Ugovor je stupio na snagu 1961. godine, a do danas ima 56 potpisnica. Osim što je uspostavljen režim upotrebe isključivo u miroljubive svrhe (čl. 1.) te slobodnog istraživanja Antarktika (čl. 2.), uz obavezu dijeljenja stečenih znanstvenih otkrića (čl. 3.), eksplicitno su zabranjene nuklearne detonacije i skladištenje radioaktivnog materijala (čl. 5. st. 1.).

Ugovor o zabrani pokusa nuklearnim oružjem u atmosferi, u svemiru i pod vodom

Ugovor o zabrani pokusa nuklearnim oružjem u atmosferi, u svemiru i pod vodom iz 1963.⁷⁵ potpisali su Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika, Ujedinjeno Kraljevstvo i Sjedinjene Američke Države u Moskvi. Taj ugovor brani pokuse i obvezuje države potpisnice da spriječe svaki nuklearni pokus u atmosferi, svemiru i pod vodom, uključujući teritorijalne vode i otvoreno more te u svakom drugom okruženju gdje bi radioaktivni ostaci mogli kontaminirati područja izvan granica nacionalne jurisdikcije (čl. 1.).

⁷² v. više: The road to a world free of nuclear weapons , https://www.icanw.org/nuclear_weapons_history, pristupljeno 14.05.2023.

⁷³ v. više: <https://pugwash.org/1955/07/09/statement-manifesto/>, pristupljeno 14.05.2023.

⁷⁴ The Antarctic Treaty, Secretariat of The Antarctic Treaty, <https://www.ats.aq/e/antarctictreaty.html>

⁷⁵ Treaty banning nuclear weapon tests in the atmosphere, in outer space and under water, preuzeto: <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002801313d9>

Ugovor o neširenju nuklearnog oružja

Idući korak bio je donošenje Ugovora o neširenju nuklearnog oružja.⁷⁶ Ugovor je potpisan 1968. u Londonu, a stupio na snagu 1970.⁷⁷ Prema njemu je državama koje su prije 1967. nuklearno oružje iskoristile ili izvršile nuklearne pokuse, zabranjeno da drugim državama na bilo koji način pomognu u stjecanju vlastitog nuklearnog naoružanja (čl.1.). Državama koje nemaju nuklearno oružje, a koje su stranke, Konvencija brani da razvijaju ili od drugih država potražuju nuklearno naoružanje (čl. 2.). Države stranke koje imaju nuklearno naoružanje su SAD, Rusija, Kina, Francuska i Ujedinjeno Kraljevstvo. Valja napomenuti da je i Sjeverna Koreja bila stranka i da je svoje povlačenje najavila 2003., no to povlačenje je ostalo sporno jer nije bio ispoštovan rok od 3 mjeseca u kojem je morala obavijestiti ostale stranke o svojoj namjeri da se povuče i više se ne smatra strankom. Ostale države koje imaju ili se sumnja da imaju nuklearno naoružanje - Indija, Pakistan i Izrael, nisu potpisale niti se obvezale Ugovorom jer bi se po njemu morale odreći svog arsenala, s obzirom da su pokuse izvršile nakon 1967. Osim njih, još samo Južni Sudan (i, dakle, Sjeverna Koreja – upitno) nisu stranke ovog ugovora. Ovlaštenje na nadzor nad njegovim provođenjem prema čl. 3. dano je Međunarodnoj agenciji za atomsku energiju.⁷⁸ Radi se o organizaciji pod okriljem UN-a osnovanoj 1956.⁷⁹ Prema statutu osnovna zadaća agencije je „...ubrzati i povećati doprinos atomske energije miru, zdravlju i prosperitetu....ona će osigurati, koliko je moguće, da se, uz pomoć koju pruža ili na njezin zahtjev ili pod njezinim nadzorom ili kontrolom atomska energija ne koristi na način da se unapređuje bilo kakav vojni cilj...“ (čl.2.).⁸⁰

Na inicijativu Opće skupštine UN-a donesena je 2017. prva konvencija o zabrani nuklearnog oružja⁸¹, odnosno Ugovor o zabrani nuklearnog oružja.⁸² U svom prvom članku stranke obvezuje da neće razvijati, prenositi ni primiti nuklearno oružje, te da ga neće

⁷⁶ Ugovor o neširenju nuklearnog oružja, NNMU 5/2001

⁷⁷ v. više: Treaty on The Non-Proliferation of Nuclear Weapons,

https://www.cvce.eu/en/obj/treaty_on_the_non_proliferation_of_nuclear_weapons_1_july_1968-en-0c1e0636-a043-4982-a8b5-0484c27a1747.html, pristupljeno 18.05.2023.

⁷⁸ v. više: Arms Control Association, <https://www.armscontrol.org/factsheets/nptfact>, pristupljeno 20.05.2023.

⁷⁹ Međunarodna agencija za atomsku energiju, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021,

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=39831>, pristupljeno 19.05.2023.

⁸⁰ Statut Međunarodne agencije za atomsku energiju, 1956., preuzeto:

<https://www.iaea.org/about/statute>

⁸¹ v. više: <https://disarmament.unoda.org/wmd/nuclear/tpnw/>

⁸² Treaty on the prohibition of nuclear weapons, 2017., preuzeto:

<https://library.icrc.org/library/docs/DOC/icrc-002-4398.pdf>

upotrijebiti niti prijetiti njegovom upotrebom. Ugovor je stupio na snagu 2021., ali trenutno ga nije potpisala niti jedna država za koju se zna ili sumnja da ima nuklearno oružje u svom arsenalu (tzv. nuklearne države)⁸³, pa je njegov stvarni doseg upitan.

Bilateralni ugovori između SAD-a i Rusije

Kao što je već spomenuto, završetkom Drugog svjetskog rata započela je blokovska podjela svijeta, i iako se ta geopolitička situacija ne može objasniti samo kroz odnose SAD-a i Rusije (ondašnjeg SSSR-a), ipak su diplomatski sukobi te dvije države obilježili 20. stoljeće i stvarali najveću opasnost za potencijalnu ponovnu upotrebu nuklearnog oružja. Te dvije države su danas u posjedu 86% svjetskog nuklearnog oružja (podatak iz ožujka 2023.)⁸⁴, pa je važno spomenuti pregovore i sporazume koje su sklapale s ciljem sprečavanja nuklearne eskalacije. Prvi takvi pregovori, SALT I (Strategic Arms Limitation Talks) rezultirali su potpisivanjem dvaju ugovora 1972.⁸⁵, tzv. Privremenog sporazuma⁸⁶ koji je bio usmjeren na ograničavanje daljnjeg razvoja interkontinentalnih balističkih projektila i balističkih projektila koji mogu biti lansirani sa podmornica (čl. 1., čl. 3.) te tzv. ABM sporazuma⁸⁷ prema kojem se strankama postavljaju ograničenja u postavljanju antibalističkih projektila te se brani njihovo lansiranje (čl. 1. i čl. 3.). Privremeni sporazum je ostao na snazi do donošenja novog u SALT II pregovorima, dok su Sjedinjene Američke Države istupile iz ABM sporazuma 2002. i postavile antibalističke projekte u Europi. Zadaća SALT II pregovora je bila donošenje ugovora koji bi zamijenio tzv. Privremeni sporazum iz 1972. SAD i tadašnji SSSR su se usuglasili 1979. i novi sporazum je zabranio razvoj novih i ograničio neke vrste projektila, međutim on nije ratificiran niti obnovljen nakon svog isteka 1985.⁸⁸ Mihail Gorbačov i Ronald Reagan sklopili su 1987. Sporazum o nuklearnim projektilima srednjeg dometa (INF

⁸³ prema popisu potpisnica, preuzeto: <https://www.armscontrol.org/factsheets/nuclearprohibition>

⁸⁴ v. više: Status of World Nuclear Forces, Federation of American Scientists: <https://fas.org/initiative/status-world-nuclear-forces/>, pristupljeno 18.05.2023.

⁸⁵ v. više: From SALT to START: A Timeline of U.S.-Russia Arms Control Talks, <https://www.globalzero.org/updates/from-salt-to-start-a-timeline-of-u-s-russia-arms-control-talks/>, pristupljeno 20.05.2023.

⁸⁶ Interim agreement between The United States Of America and The Union Of Soviet Socialist Republics on certain measures with respect to the limitation of strategic offensive arms (SALT I), preuzeto: The Nuclear Threat Initiative (u daljnjem tekstu NTI), <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/strategic-arms-limitation-talks-salt-i-salt-ii/>

⁸⁷ Treaty on the Limitation of Anti-Ballistic Missile Systems, preuzeto: <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=080000028010ceda>

⁸⁸ v. više: From SALT to START: A Timeline of U.S.-Russia Arms Control Talks, <https://www.globalzero.org/updates/from-salt-to-start-a-timeline-of-u-s-russia-arms-control-talks/>, pristupljeno 20.05.2023.

sporazum)⁸⁹, čiji je značaj sadržan u tome da je to prvi sporazum koji je zabranio i propisao uništenje određenog vrsta nuklearnog oružja (čl. 1., čl. 4.) – uništena su 2,692 projektila dometa između 500 i 5,000 kilometara.⁹⁰ Sjedinjene Američke Države, a neposredno nakon i Rusija, 2019. istupile su iz ovog Sporazuma te je on prestao važiti. INF sporazum ubrzao je nove pregovore koji su rezultirali START I ugovorom (potpisan 1991.) On je rezultirao smanjenjem strateškog nuklearnog naoružanja za gotovo 80%⁹¹, ali i odredbama prema kojima su stranke obvezane na transparentnost te izmjenu informacija o strateškom naoružanju (čl. 8.).⁹² Bio je na snazi do donošenja novog START ugovora iz 2009. START II ugovor iz 1993. bio je namijenjen kao nadopuna START I ugovoru, sa ciljem dodatnog smanjivanja nuklearnog arsenala obje države i zabrane nekih vrsta nuklearnog oružja. Ipak, nije nikada stupio na snagu, a Rusija je iz njega i formalno istupila 2002., time odgovorivši na američko povlačenje iz ABM sporazuma iste godine.⁹³ Prema SORT ugovoru⁹⁴, koji je bio na snazi od 2003. do 2011., potpisnice su se sporazumjele da će ograničiti broj nuklearnih projektila u svom arsenalu tako da ih svaka ima između 1700 i 2200 (čl. 1.). Iako je trebao biti na snazi do kraja 2012., zamijenio ga je tzv. Novi START sporazum iz 2009. sa novim smanjivanjima naoružanja. U siječnju 2021. Rusija i Sjedinjene Američke države odlučile su Novi START produljiti za još 5 godina⁹⁵, ali je u veljači 2023. predsjednik Vladimir Putin objavio povlačenje Rusije iz ovog posljednjeg ugovora o nuklearnom razoružanju.⁹⁶

⁸⁹ Treaty on Elimination of Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles Between USA and USSR (INF Treaty), preuzeto: <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/treaty-between-the-united-states-of-america-and-the-union-of-soviet-socialist-republics-on-the-elimination-of-their-intermediate-range-and-shorter-range-missiles/>

⁹⁰ v. više: From SALT to START: A Timeline of U.S.-Russia Arms Control Talks, <https://www.globalzero.org/updates/from-salt-to-start-a-timeline-of-u-s-russia-arms-control-talks/>

⁹¹ *Ibid.*, pristupljeno 20.05.2023.

⁹² Treaty between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Strategic Offensive Reductions (START I), preuzeto: NTI, <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/treaties-between-united-states-america-and-union-soviet-socialist-republics-strategic-offensive-reductions-start-i-start-ii/>

⁹³ v. više: From SALT to START: A Timeline of U.S.-Russia Arms Control Talks, <https://www.globalzero.org/updates/from-salt-to-start-a-timeline-of-u-s-russia-arms-control-talks/>, pristupljeno 20.05.2023.

⁹⁴ Strategic Offensive Reductions Treaty (SORT), preuzeto: NTI, <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/strategic-offensive-reductions-treaty-sort/>

⁹⁵ v. više: From SALT to START: A Timeline of U.S.-Russia Arms Control Talks, <https://www.globalzero.org/updates/from-salt-to-start-a-timeline-of-u-s-russia-arms-control-talks/>, pristupljeno 20.05.2023.

⁹⁶ v. više: Putin: Russia suspends participation in last remaining nuclear treaty with U.S., <https://www.reuters.com/world/europe/putin-russia-suspends-participation-last-remaining-nuclear-treaty-with-us-2023-02-21/>, pristupljeno 20.05.2023.

Savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda

Rezolucijom 49/75K Opće skupštine UN-a, donesena je odluka da se od Međunarodnog suda zatraži savjetodavno mišljenje na pitanje opravdanosti prijetnje ili upotrebe nuklearnog oružja, odnosno postoje li okolnosti u kojima je ono dozvoljeno. Sud je utvrdio da ima nadležnost, da su za ovo pitanje relevantne odredbe Povelje UN-a i ugovori koji su dio međunarodnog humanitarnog prava te donio svoje Savjetodavno mišljenje u srpnju 1996. godine.⁹⁷

Prema mišljenju Suda, bilo upotreba nuklearnog oružja, bilo prijetnja njegovom upotrebom zabranjena je samom Poveljom UN-a, jer ona brani upotrebu sile, bez obzira na oružje koje se koristi. Također, Sud smatra da bi se prema moglo tvrditi da je upotreba nuklearnog oružja zabranjena i u samoobrani, pravo na koju je sadržano u čl. 51. Povelje: *„Ništa u ovoj Povelji ne dira prirodno pravo individualne ili kolektivne samoobrane u slučaju oružanog napada na nekog člana Ujedinjenih naroda sve dok Vijeće sigurnosti ne poduzme mjere potrebne za održavanje međunarodnog mira i sigurnosti. Mjere koje članovi poduzmu u vršenju toga prava samoobrane odmah se dojavljuju Vijeću sigurnosti i nipošto ne diraju u ovlasti i dužnosti Vijeća sigurnosti da na temelju ove Povelje djeluje svakog časa na način koji smatra potrebnim za održavanje ili uspostavljanje međunarodnog mira i sigurnosti.“* S obzirom na to da samoobrana ne smije biti protivna međunarodnom humanitarnom pravu, pitanje je sadrži li ono izričitu zabranu nuklearnog oružja. Sud je utvrdio da ne postoji zabrana nuklearnog oružja u običajnom ili konvencijskom međunarodnom pravu u smislu u kojem su zabranjena neka konvencionalna i ostala oružja za masovno uništenje. U mišljenju su naglašeni neki principi međunarodnog humanitarnog prava – zabrana napada na civilno stanovništvo i zabrana upotrebe oružja pri čijoj se upotrebi ne mogu razlikovati civili i borci, zabrana uzrokovanja nepotrebne patnje boraca te Martensova klauzula, prema kojoj su, u slučajevima u kojima ne postoji dogovor međunarodne zajednice oko nekog pitanja, i civili i borci zaštićeni običajima civiliziranih naroda te zakonima čovječnosti i javne savjesti. No, činjenica da u to vrijeme nije postojala konvencija o sveobuhvatnoj zabrani nuklearnog oružja te da je postojao (i postoji) Ugovor o neširenju nuklearnog oružja spriječila je Sud da donese zaključak koji su svi priželjkivali. S obzirom na postojeće okolnosti Sud je morao zaključiti

⁹⁷ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, 1. C.J. Reports 1996, p. 226, preuzeto: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>

da ne može nedvojbeno utvrditi je li dopuštena ili nije upotreba nuklearnog oružja u slučajevima samoobrane kod kojih je u pitanju sam opstanak države.⁹⁸

4. Međunarodnopravna ograničenja ratovanja s obzirom na osobe

Kao što je navedeno i u uvodnim razmatranjima o ograničenjima ratovanja općenito, od davnina su postojala stajališta da ranjenima treba pružiti zaštitu, da u ratovima valja razlikovati civile i borce, ali i da, čak i kad su u pitanju borci, nisu sva sredstva dopuštena.

4.1. Zaštita sudionika oružanih sukoba

Početak modernog razvitka međunarodnopravne zaštite osoba u oružanim sukobima možemo smjestiti u 19. stoljeće. Nakon bitke za Solferino u sjevernoj Italiji, švicarski poduzetnik Henry Dunant pomagao je zbrinjavati ranjenike i nakon toga napisao knjigu *Sjećanje na Solferino*, s ciljem da u svakoj državi bude prisutna organizacija koja će pomagati ranjenicima te da se donese međunarodnopravni dokument koji će ih štititi.⁹⁹ Na njegovu je inicijativu u Ženevi 1863. osnovan prvi Odbor za zaštitu ranjenika, koji će kasnije postati Međunarodni odbor Crvenog križa te je usvojena njegova povelja. Kroz nadolazeće su se godine u državama osnivali nacionalni ogranci ove institucije, odnosno Crvenog križa i Crvenog polumjeseca.¹⁰⁰ Ubrzo je ostvaren i drugi Dunantov cilj, jer je 1864. u Ženevi donesena prva Ženevska konvencija o poboljšanju sudbine vojnika ranjenih u ratu.¹⁰¹ Glavni dosezi ove konvencije su obaveza pružanja pomoći ranjenicima na bojištu bez obzira na nacionalnost (čl. 6.) te neutralnost medicinskog osoblja i infrastrukture (čl. 1.), a utvrđen je i znak kojim će se oni raspoznavati - isticanje crvenog križa na bijelom polju, uz isticanje zastave pripadnosti državi (čl. 7).

Haška konvencija o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1907. (što je zapravo prerada Haške konvencije zakonima i običajima rata na kopnu iz 1899.) i njezini prilozi¹⁰² (u

⁹⁸ v. finalni stav Savjetodavnog mišljenja (čl. 105.)

⁹⁹ Kalshoven, Zegveld, *op. cit.* (bilj. 4), str. 26.

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded in Armies in the Field, 1864., IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gc-1864?activeTab=undefined>

¹⁰² Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land, The Hague, 1907., IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-iv-1907>

daljnjem tekstu Haški pravilnik¹⁰³) sadrže neka pravila koja se odnose na prava sudionika oružanih sukoba. U čl. 1. Haškog pravilnika¹⁰⁴ definirano je da se sva prava i dužnosti boraca (vojnika) primjenjuju i dobrovoljačke odrede, *“ako im na čelu stoji zapovjednik kao odgovorna osoba, ako nose određeni i na daljinu vidljiv znak raspoznavanja, ako otvoreno nose oružje i ako se pridržavaju pravila ratnog prava”*. U idućem je članku propisano da će se pravila koja se primjenjuje na sudionike rata primijeniti i na stanovništvo neokupiranog teritorija koje se spontano lati oružja u svrhu obrane ako poštuju pravila ratovanja i otvoreno nose oružje. Propisana je i humana ophodnja s ratnim zarobljenicima, zaštita njihove imovine (čl. 4.), te uvjeti pod kojima ih se može prisiliti na rad za državu koja ih je zarobila – ali nikako u svrhu rata protiv njihove vlastite države (čl. 6.).

Ženevska konvencija iz 1906.

Konvencija o poboljšanju sudbine ranjenih i bolesnih vojnika u ratu iz 1906.¹⁰⁵ uvela je neke izmjene u odnosu na Ženevsku konvenciju iz 1864., dodane su odredbe koje se odnose na dužnost pokapanja mrtvih (čl. 3.) i o objavi informacija o preminulima (čl. 4.). Prvi puta su izričito prepoznate dobrovoljne organizacije koje pomažu ranjenima (čl. 10.), te su definirana njihova prava i dužnosti. Izmijenjena je odredba o vraćanju ranjenika, te je ovdje navedena kao preporuka (čl. 2.).

Ženevske konvencije iz 1929.

Prema stranicama IHLD-a (v. bilj. 102) na diplomatskoj konferenciji 1929. u Ženevi usvojene su Konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima i Konvencija o poboljšanju sudbine ranjenih i bolesnih vojnika u ratu. Bio je to djelomično odgovor na iskustva iz Prvog svjetskog rata, kada je postalo jasno da je potreban detaljniji dokument kojim se propisuju prava ratnih zarobljenika. U Konvenciji o postupanju s ratnim zarobljenicima¹⁰⁶ zabranjeno je kolektivno kažnjavanje (čl. 6., čl. 46.), detaljno je uređeno pod kojim uvjetima zarobljenici mogu raditi za državu koja ih je zarobila (čl. 27. – 34.) te je uvedeno predstavništvo

¹⁰³ Andrassy J. i dr., *op.cit.* (bilj 1), str. 126.

¹⁰⁴ Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land, 1907., IHLD, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-iv-1907>

¹⁰⁵ Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armies in the Field, 1906., IHLD, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gc-1906?activeTab=historical>

¹⁰⁶ Convention relative to the Treatment of Prisoners of War, 1929., IHLD, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gc-pow-1929>

zarobljenika (čl. 43.). Zabranjene su također represalije prema ratnim zarobljenicima (čl. 2.), koje se definiraju kao „mjere koje država poduzima protiv druge države kao odgovor na njezin protupravni čin kako bi ju odvratila od nastavljanja toga čina ili navela na naknadu štete“¹⁰⁷, a osim što su zabranjene protiv ratnih zarobljenika, u ratu nisu dozvoljene niti protiv ranjenika, brodolomaca, civila, kulturnih dobara, protiv okoliša ili mjesta za bogoslužje, a u doba mira nisu dozvoljene uz upotrebu sile.¹⁰⁸ Konvencija o poboljšanju sudbine ranjenih i bolesnih vojnika u ratu¹⁰⁹ uvelike je ostala ista kao i Konvencija iz 1906., uz dodatke poput zaštite sanitetskih zrakoplova (čl. 18.) i priznavanja oznake crvenog lava i crvenog polumjeseca za države koje su ih već koristile umjesto crvenog križa (čl. 19.).

Ženevske konvencije iz 1949.

Konvencije iz 1929. zamijenjene su četirima ženevskim konvencijama iz 1949. čijoj se izradi pristupilo nakon završetka Drugog svjetskog rata.¹¹⁰

Konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu¹¹¹, osim što štiti *hors de combat* – tj. borce koji više ne mogu sudjelovati u oružanom sukobu zbog bolesti i ozljede (čl. 3. st. 1.) – štiti i medicinsko osoblje (čl. 24.) i infrastrukturu (čl. 19.), civile koji su pružali podršku vojsci (čl. 13. st. 5.) i koji su se s vremenom spontano latili oružja (čl. 13. st. 6.) te vojno svećenstvo (čl. 7.). Zaštićeno je pravo svakog iz navedenih kategorija da mu se pruži pomoć bez diskriminacije po osnovi nacionalnosti, spola, rase ili uvjerenja (čl. 12.). Zabranjeno je ubijanje, tortura ili izvođenje eksperimenata na ranjenima i bolesnima (čl. 12.).

Konvencija za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru¹¹² štiti pripadnike oružanih snaga (čl. 13. st. 1.), vojne bolničke brodove (čl. 22.) i posadu te civile koji pružaju podršku ratnicima na moru (čl. 13. st. 4.). U ovoj je Konvenciji, osim prava koja imaju svi ranjenici i bolesnici, propisana i dužnost zaraćenih strana da

¹⁰⁷ represalije, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52502>, pristupljeno 27.05.2023.

¹⁰⁸ Reprisals, The Practical Guide to Humanitarian Law, <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/reprisals/>

¹⁰⁹ Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armies in the Field, 1929., IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gc-wounded-1929>

¹¹⁰ Kalshoven, Zegveld, *op. cit.* (bilj. 4), str. 28.

¹¹¹ Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu, NNMU 5/1994

¹¹² Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru, NNMU 5/1994

poduzme sve moguće mjere da spasi brodolomce (čl. 18.). U slučaju da trgovački brod ili neko drugo neutralno plovilo pomogne u spašavanju, ono zadržava svoju neutralnost (čl. 21.).

U Konvenciji o postupanju s ratnim zarobljenicima¹¹³ ponovno su se definirali neki propisi koji su već bili sadržani u Konvenciji iz 1929., primjerice pod kojim uvjetima ratni zarobljenici mogu raditi za državu koja ih je zarobila ili privatne pravne osobe (čl. 49.-57.), te se njihova zaštita značajno proširila obavezom njihovog povratka u vlastitu državu po okončanju oružanog sukoba (čl. 118.). Definirano je i pod kakvim se uvjetima protiv njih mogu voditi sudski postupci (čl. 99. - 108.). Zabranjeno je vršenje medicinskih eksperimenata (čl. 13.), tortura (čl. 17., čl. 87.) i svojevrijedno ubijanje ratnih zarobljenika (čl. 130.).

Protokoli iz 1977.

Ženevskim su konvencijama dodana tri protokola: Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (u daljnjem tekstu: Protokol I), donesen 1977.¹¹⁴, Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (u daljnjem tekstu: Protokol II) donesen 1977.¹¹⁵ i Dopunski protokol o usvajanju dodatnog znaka raspoznavanja (u daljnjem tekstu: Protokol III), donesen 2005¹¹⁶. Potonji je uveo crveni kristal kao dodatni znak raspoznavanja (čl. 2.). Donošenjem prve Ženevske konvencija za poboljšanje položaja ranjenika u vojskama na kopnu 1864. uveden je simbol crvenog križa na bijeloj pozadini. Crveni polumjesec i crveni lav i sunce su uvedeni Konvencijom o poboljšanju stanja ranjenika i bolesnika na ratištu iz 1929., ali je njihovo korištenje priznato samo onim državama u kojima su već bili u upotrebi (prvo ga je koristilo Osmansko Carstvo za vrijeme rata s Rusijom 1876. – 1878. g.). Protokolom III crveni križ i crveni polumjesec ostali su dozvoljeni, a umjesto crvenog lava i sunca dodan je crveni kristal kao treći znak

¹¹³ Ženevska konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima, NNMU 5/1994

¹¹⁴ Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 1977., IHLD, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>

¹¹⁵ Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 1977., preuzeto: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-additional-geneva-conventions-12-august-1949-and-0>

¹¹⁶ Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Adoption of an Additional Distinctive Emblem (Protocol III), 2005., IHLD, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/apiii-2005>

raspoznavanja.¹¹⁷ Prava koja imaju sudionici oružanih sukoba nisu se uvelike promijenila, ali je Protokolom I značajno proširen koncept međunarodnih oružanih sukoba¹¹⁸, tako da obuhvaća borbe za nacionalno oslobođenje i antikolonijalne borbe (čl. 1. st. 4.). Definirano je pod kojim pravilima pobunjeničke snage imaju status ratnika i privilegije ratnih zarobljenika: nadležnost nad njima mora imati centralna vlast te ih se mora moći raspoznati, razlikovati od civilnog stanovništva i utvrditi kojoj zarećenoj strani pripadaju (čl. 43.– 44.). Zabranjeno je novačenje mlađih od 15 godina (čl. 77. st. 2.).

4.2. Zaštita civilnog stanovništva

Međunarodni odbor Crvenog križa poduzeo je značajne napore da se nakon Prvog svjetskog rata konvencijski zaštiti civilno stanovništvo u oružanim sukobima. Tada nije došlo do ratifikacije niti jedne konvencije koja bi se bavila tom tematikom, već su tek tragedije koje je donio Drugi svjetski rat ponukale međunarodnu zajednicu da konvencijski zaštite civilno stanovništvo.¹¹⁹ Osim Ženevske konvencije o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata iz 1949, o kojoj više u idućem poglavlju, važno je spomenuti i Opću deklaraciju o ljudskim pravima iz 1948.¹²⁰ u kojoj su navedena prava koja pripadaju svakoj osobi, bez obzira na spol, dob, rasu, vjeroispovijest i druge okolnosti (čl. 2.), pa se izvodi zaključak da ista ta prava pripadaju i svim osobama koje se u nekom trenutku pronađu usred oružanog sukoba – bilo kao ratnici ili civili. Svakako je značajna i sama Povelja Ujedinjenih naroda¹²¹, gdje su izloženi ciljevi međunarodne zajednice poput težnje za mirom i sigurnosti, razvijanje prijateljskih odnosa i jednakost svih ljudi (čl. 1. Povelje), ali je uz Povelju usvojen i Statut Međunarodnog suda čija je zadaća štiti konvencijsko međunarodno pravo (čl. 36. Statuta). Civilne žrtve genocida u Drugom su se svjetskom ratu brojale u milijunima¹²², pa je 1948. donesena i Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida¹²³.

¹¹⁷ v. više: The emblem, British Red Cross, <https://www.redcross.org.uk/about-us/what-we-do/protecting-people-in-armed-conflict/the-emblem>, pristupljeno 03.06.2023.

¹¹⁸ Andrassy J. i dr., *op. cit.* (bilj. 1) str. 142.

¹¹⁹ Grande, Lise, *Protecting Civilians from Injury, Destruction, and Death during War and Conflict, Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations*, 2023., str. 2.

¹²⁰ Opća deklaracija o ljudskim pravima, NNMU 12/2009

¹²¹ Povelja Ujedinjenih Naroda, NNMU 15/1993

¹²² Grande L., *op. cit.* (bilj. 142.), str. 3.

¹²³ Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, IHLD, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/genocide-conv-1948>

Konvencija o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata iz 1949.¹²⁴ se primjenjuje u svim situacijama oružanih sukoba, i onda kada jedna od zaraćenih strana ne priznaje stanje rata, te u okupiranim područjima bez obzira na to pruža li stanovništvo oružani otpor ili ne (čl. 2.). U sukobima koji nemaju međunarodni karakter zaštićeni su *hors de combat* i prema njima je u svakom slučaju propisano humano postupanje i zbrinjavanje ozlijeđenih, te su zabranjene povrede njihovog dostojanstva, mučenje, nasilje i uzimanje taoca (čl. 3). Taj članak sadrže sve četiri ženevske konvencije.¹²⁵ Propisana je mogućnost uspostavljanja tzv. sigurnih zona koji će štiti posebno ranjive skupine –ranjenike, bolesne, starije i nemoćne, djecu mlađu od 15 godina, trudnice i majke djece mlađe od 7 godina (čl. 14.). Također je predviđena mogućnost da jedna zaraćena strana zatraži od druge uspostavljanje takvih zona (čl. 15.). Ranjenicima i bolesnima, nemoćnima i trudnicama ima se pružiti osobita zaštita (čl. 16.). Konvencijom je propisana zaštita civilnih bolnica i njihovih djelatnika, te se na njih ne smiju organizirati napadi –osim u slučaju kad takve institucije prekrše svoju neutralnost, odnosno poduzmu ratne čine protiv neprijatelja. Ipak, i u tim slučajevima im se prije napada mora uputiti upozorenje (čl. 18. i 19.). Ista zaštita se pruža objektima koji cestovnim, željezničkim ili brodskim prometom prevoze ranjenike i bolesne (čl. 21.).¹²⁶

Već spomenuti Protokol I. posebnu zaštitu, između ostalih, pruža ženama (čl. 76.) i djeci (čl. 77.). Zabranjena su sva oružja i napadi koji uzrokuju pretjerane patnje (čl. 35. st. 2.), koji dugoročno uništavaju okoliš (čl. 35. st. 3.) te izvore hrane, vode i ostala sredstva nužna za preživljavanje (čl. 54.). Korištenje oznaka crvenog križa, polumjeseca i kristala u svrhu obmane je proglašeno teškom povredom međunarodnog humanitarnog prava (čl. 85. st. 3.f).

¹²⁴ Konvencija o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata, NNMU 5/1994

¹²⁵ v. više: Geneva Conventions and their additional protocols, Cornell Law School, https://www.law.cornell.edu/wex/geneva_conventions_and_their_additional_protocols, pristupljeno 20.06.2023.

¹²⁶ Konvencija o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata, NNMU 5/1994

Perfidija¹²⁷

Prema mrežnom izdanju Hrvatske enciklopedije, perfidija „(lat. *perfidia*: nevjera, vjerolomstvo) je prikrivanje pravih osjećaja, namjera ili loših djela ljubaznim ponašanjem, prešućivanjem i sl.; podmuklost, prijetvornost, licemjerje, himba...“¹²⁸ U smislu međunarodnog humanitarnog prava, perfidija je protupravno korištenje odredaba Ženevskih konvencija, čija je namjena zaštita osoba u oružanim sukobima, s ciljem ozljeđivanja, usmrćivanja i zarobljavanja protivnika. Perfidija je zabranjena i u međunarodnim i u nemeđunarodnim oružanim sukobima.¹²⁹ Izričitu zabranu perfidnih radnji nalazimo po prvi puta u čl. 23. b Haškog pravilnika, prema kojem je zabranjeno usmrtni ili ozlijediti pripadnika protivničke vojske „činom izdajništva“. Isti taj Haški pravilnik u idućem stavku dopušta primjenu lukavstva u poduzimanju mjera sa svrhom dobivanja informacija o neprijatelju. Prema ovim definicijama, u praksi nije uvijek bilo moguće razaznati granicu između zabranjene perfidije i dozvoljenog lukavstva.¹³⁰

U Protokolu I. iz 1977. uveden je cijeli članak posvećen perfidiji, te su *exempli gratia* navedene neke radnje koje će predstavljati perfidne čine (čl. 37. st. 1.). Ubijanje i ozljeđivanje protivnika upotrebom perfidije je izričito zabranjeno, a perfidija je svaki čin „...kojim se izaziva povjerenje protivnika kako bi ga se navelo da povjeruje da ima pravo ili je dužan pružiti zaštitu prema pravilima međunarodnog prava primjenjivog u oružanom sukobu, s namjerom da iznevjeri to povjerenje.“. Kao primjeri su navedeni prikazivanje predaje i primirja, hinjenje nemoći zbog ozljede, korištenje neutralnih zastava ili zastava UN-a te hinjenje statusa civila. Definirano je i korištenje čina lukavstva (čl. 37. st. 2.), kao poduzimanje radnji „...s namjerom da dovedu protivnika u zabludu ili da ga navedu na nepromišljeno djelovanje, ali koji ne krše nijedno pravilo međunarodnog prava primjenjivog u oružanom sukobu i koji nisu perfidni jer ne izazivaju povjerenje protivnika u pogledu zaštite prema tom pravu.“. Upotreba kamuflaže, davanje lažnih informacija i korištenje varki (npr. lažnih vojnih operacija) dozvoljeno je.

¹²⁷ Iako je perfidija svojevrsan način ratovanja, i njena zabrana se ne ubraja u međunarodnopravna ograničenja ratovanja s obzirom na osobe, ubrojena je u ovo poglavlje jer se često poduzima upravo na način da se, s ciljem dobivanja vojne prednosti, borac pretvara da je civil, ranjenik ili neka druga međunarodnim humanitarnim pravom zaštićena osoba.

¹²⁸ perfidija, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=47567>, pristupljeno 27.05.2023.

¹²⁹ Perfidy, The Practical Guide to Humanitarian Law, <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/perfidy/>, pristupljeno 27.05.2023.

¹³⁰ Madden, Mike, Of Wolves and Sheep: A Purposive Analysis of Perfidy Prohibitions in International Humanitarian Law, *Journal of Conflict and Security Law*, vol. 17, br. 3, 2012, str. 441.

5. Međunarodnopravna ograničenja ratovanja s obzirom na objekte

Razvojem moderne tehnologije vojska jedne države može uputiti destruktivne napade gotovo svugdje, u čitav teritorij druge države, a posljedično, može ciljano gađati vojnu infrastrukturu i na taj način onesposobiti ili zadati značajne gubitke protivničkoj vojsci. U prošlosti je ratovanje bilo neposredno, napad na grad je značio napad na čitavu infrastrukturu, bila ona vojne ili civilne prirode.¹³¹ Ipak, kao što je već spomenuto o uvodnim razmatranjima o ograničenjima ratovanja, postoje povijesni izvori iz kojih možemo razaznati da su, primjerice, religijske građevine, uživale svojevrsni imunitet od neprijateljskih napada.

Iako je već u uvodnom djelu Petrogradske deklaracije iz 1868. navedeno da „*jedini legitimni cilj koji bi države trebale nastojati postići tijekom rata je oslabiti vojne snage neprijatelja*...“¹³², razlikovanje vojnih ciljeva i nebranih mjesta uvedeno je Haškim pravilnikom iz 1907.,¹³³ kada je, kako je već rečeno, zabranjeno pomorskim ili zračnim putem bombardirati nebranjene gradove. Navedeno je i da treba težiti poštediti zgrada posvećenih umjetnosti, zgrada religijske, znanstvene, i dobrotvorne prirode te povijesne spomenike i bolnice, pod uvjetom da nisu korišteni u vojne svrhe (čl. 27.). O zaštiti civila, civilnih objekata i bolnica više je bilo rečeno u poglavlju o zaštiti osoba u oružanim sukobima.

Načelo proporcionalnosti

Načelo proporcionalnosti u pravu oružanih sukoba traži da vojni cilj koji se želi ostvariti ne smije dovesti sa sobom nositi rizik od stradavanja tolikog broja ljudi (civila) koji je neproporcionalan mogućoj vojnoj pobjedi koja će se vojnim ciljem eventualno ostvariti.¹³⁴ Osim što je ovo načelo dio međunarodnog običajnog prava, sadržan je i u čl. 51 st. 5b Protokola I. iz 1977. Time se zapravo želi uspostaviti ravnoteža između humanizacije rata i ostvarivanja legitimnih vojnih ciljeva, jer čak i napad koji bi po ostalim kriterijima bio dozvoljen (npr. s obzirom na sredstvo, pa i da je usmjeren na neku vojnu bazu), neće se smatrati dozvoljenim po međunarodnom humanitarnom pravu ako je cilj koji se želi postići u nesrazmjeru s time koliko će se civilnih života riskirati poduzimanjem tog napada.

¹³¹ Andrassy J. i dr., *op. cit.* (bilj. 1), str. 147.

¹³³ *Ibid.*

¹³⁴ v. više: Proportionality, https://casebook.icrc.org/a_to_z/glossary/proportionality, pristupljeno 27.05.2023.

Vojni ciljevi

Iako se vojni cilj prvi puta spomenuo u Haškim pravilima o zračnom ratu iz 1923. (koji nije ratificiran)¹³⁵, on je definiran već spomenutim Protokolom I. iz 1977. Člankom 52. Protokola, osim što se od napada i represalija brane civilni objekti, definirani su vojni ciljevi kao „oni objekti koji svojom prirodom, položajem, namjenom ili uporabom učinkovito doprinose vojnoj akciji i čije potpuno ili djelomično uništenje, zarobljavanje ili neutralizacija, u okolnostima koje tada vladaju, nudi jasnu vojnu prednost.“. U slučajevima kad nije jasno koristi li se neki objekt u civilne ili vojne svrhe, Protokol brani napad takvih mjesta (čl. 52. st. 3.).

Zaštita kulturnih dobara

U Haagu je na UNESCO-v poticaj 1954. donesena¹³⁶ Konvencija o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba.¹³⁷ U prvom su članku kulturna dobra definirana kao: „pokretna ili nepokretna dobra od velike važnosti za baštinu naroda, kao što su spomenici arhitekture, umjetnički ili povijesni spomenici, bilo vjerski ili svjetovni; arheološki lokaliteti; skupovi građevina koji su kao cjeline povijesno ili umjetnički zanimljivi; umjetnička djela; rukopisi, knjige i drugi umjetnički, povijesno ili arheološki zanimljivi predmeti; znanstvene zbirke i važne zbirke knjiga, arhivskog gradiva ili reprodukcija gore definiranih dobara“ te „zgrade čija je glavna i stvarna namjena očuvanje ili izlaganje kulturnih dobara, kao što su muzeji, velike knjižnice, mjesta pohrane arhivskog gradiva te skloništa namijenjena sklanjanju pokretnih kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba.“. Između ostalog, ovom je konvencijom propisano poštivanje definirane imovine bez obzira na to nalazi li se ona u svojoj „matičnoj“ državi ili ne (čl. 1.), poduzimanje mjera zaštite od uništenja ili propadanja (čl. 2., čl. 3.) te označavanje imovine od iznimnog kulturološkog ili povijesnog značaja obilježjem konvencije (čl. 16., čl. 17.).

¹³⁵ Andrassy J. i dr., *op. cit.* (bilj. 1), str. 148.

¹³⁶ v. više: Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, IHLD, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-1954>

¹³⁷ Konvencija o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, NNMU 6/2002

Zaštita okoliša

Okoliš i priroda su, moglo bi se reći, „tije“ žrtve rata. Rijetko kada je u statistike uključeno stradavanje okoliša – iako ono za sobom vrlo često nosi ugrozu za zdravlje i život ljudi. Prema nekim statistikama gotovo polovica oružanih sukoba u posljednjih nekoliko desetljeća povezana je s borbama za prirodne resurse poput dijamanata, nafte, plodnog tla i vode.¹³⁸ Zaštita okoliša se prvi puta izričito spominje u Protokolu I. iz 1977. Cilj tih odredbi nije zaštita okoliša samog po sebi, već u vezi zaštite čovjeka kao neodvojive jedinice svojeg prirodnog okruženja i kao glavnog fokusa međunarodnog humanitarnog prava. Prema čl. 35. st. 3: „Zabranjeno je koristiti metode ili sredstva ratovanja kojima je namjera ili se može očekivati da će prouzrokovati široku, dugotrajnu i ozbiljnu štetu prirodnom okolišu.“ Čl. 55. je u cijelosti posvećen zaštiti okoliša, gdje navodi da se ima štiti protiv „...raširenih, dugotrajnih i teških oštećenja...“ te da je zabranjeno koristiti sredstva koja mogu uzrokovati „...takvo oštećenje prirodnog okoliša koje ugrožava zdravlje ili opstanak stanovništva...“. Represalije protiv okoliša su također zabranjene (čl. 55. st. 1.).

Okoliš, dakle, može biti kolateralna žrtva oružanih sukoba, ali i na način da dugoročno uzrokuje posljedice koje će imati neposredan učinak ne samo na floru i faunu već i na čovjeka, primjerice zagađenjem vode, požarima ili upotrebom već spomenutog radiološkog oružja kako bi se neki dio teritorija učinio nenastanljivim. Međutim, ovakva uništenja mogu biti i primaran cilj vojne akcije (npr. taktika spaljene zemlje). Razvoj tehnologije omogućio je da se (često i s dobrim namjerama, u svrhu očuvanja prirode) ljudski okoliš modificira.¹³⁹ Tako je 1976. donesena Konvencija o zabrani vojne ili bilo koje druge neprijateljske uporabe tehnika koje mijenjaju okoliš.¹⁴⁰ Člankom 1. je zabranjena vojna ili neprijateljska upotreba takvih tehnologija, kao i zabrana potpore i pomoći drugim državama ili organizacijama u takvim pothvatima, a da bi tehnologija bila obuhvaćena ovom konvencijom mora se raditi o tehnologiji koja izaziva „široko rasprostranjene, dugotrajne ili ozbiljne posljedice“.

¹³⁸ v. više: Protecting the Environment in Armed Conflict, Geneva Environment Conflict, <https://www.genevaenvironmentnetwork.org/resources/updates/protecting-the-environment-in-armed-conflict/>, pristupljeno 02.06.2023.

¹³⁹ v. više: From ENMOD to geoengineering: the environment as a weapon of war, Conflict and Environment Observatory, <https://ceobs.org/from-enmod-to-geoengineering-the-environment-as-a-weapon-of-war/>, pristupljeno 02.06.2023.

¹⁴⁰ Convention on the Prohibition of Military or Any Hostile Use of Environmental Modification Techniques, IHLD, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/enmod-1976>

6. Zaključak

Iz povijesti koju poznajemo, čini se da su ratovi bili prisutni u svim etapama razvoja ljudske civilizacije. Isto tako, u mnogim su se civilizacijama i kulturama ratovi pokušali na razne načine spriječiti i ograničiti. Međunarodna ograničenja ratovanja u suvremenom smislu od ključnog su značaja za sprječavanje prekomjerne patnje sudionika oružanih sukoba, za zaštitu prava svih pojedinaca zahvaćenih oružanim sukobima ali i očuvanja njihovog dostojanstva. Upravo je zbog tih humanitarnih vrijednosti u upotrebi naziv međunarodno humanitarno pravo. Radi se i o običajnim, ali od 20. stoljeća pretežno o konvencijskim pravilima koja nastoje umanjiti ljudsku patnju tijekom rata, zabranama nekih vrsta oružja i ograničavanjem drugih, ali i posebnim šticeanjem određenih skupina – ponajprije nenaoružanih civila, nemoćnih, djece te medicinskog i volonterskog osoblja. Najveću ulogu u provedbi imaju države, kao osnovne građevne jedinice međunarodne zajednice, ali one u tome imaju podršku brojnih međunarodnih i nedržavnih organizacija, od kojih svakako valja spomenuti UN i Međunarodnu organizaciju Crvenog križa. Osim samog čovjeka, težište zaštite je i na zaštiti prirode te kulturne i povijesne infrastrukture, sa sviješću da je čovjek, njegovo preživljavanje i očuvanje dostojanstva i društvenog identiteta, neodvojivo povezano sa sudbinom svog okoliša. Tijekom 20. su stoljeća postignuti značajni naponi da se međunarodno humanitarno pravo izgradi u sustav opširnih i koherentnih pravila, ali smo svakodnevno svjedoci kako ubrzanog razvoja tehnologije, tako i pojave novih sukoba na svim stranama svijeta. Zadaća je međunarodne zajednice pratiti taj razvoj te u korak s njime razvijati ovu granu prava, razvijati mehanizme zaštite, pratiti provedbu međunarodnih ugovora ali i kažnjavati protupravna ponašanja. Potrebno je i dalje težiti sve većoj humanizaciji ratovanja te osiguranju mira, stabilnosti i prosperiteta čitavog čovječanstva.

7. Literatura

Knjige:

Andrassy, Juraj; Bakotić, Božidar; Seršić, Maja; Vukas, Budislav, *Međunarodno pravo - 3. dio*, Zagreb, 2006.

Kalshoven, Frits; Zegveld, Liesbeth, *Constraints on the waging of war*, Geneva, 2003.

Članci:

Grande, Lise, *Protecting Civilians from Injury, Destruction, and Death during War and Conflict*, *Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations*, 2023.

Greene, C. Leslie, *The Law of War In Historical Perspective*, *International Law Studies – Vol. 72*.

Hongsheng, Sheng, *The Evolution of Law of War*, *The Chinese Journal of International Politics* 1, br. 2, 2006.

Madden, Mike, *Of Wolves and Sheep: A Purposive Analysis of Perfidy Prohibitions in International Humanitarian Law*, *Journal of Conflict and Security Law*, vol. 17, br. 3, 2012.

S. Levie, Howard, *History of the law of war on land*, *International Review of the Red Cross*, br. 838, 2000.

Taline, Garibian, *Pain, medicine and the monitoring of war violence: the case of rifle bullets (1868–1918)*, *Medical History* vol. 66, 2, 2022.

Dokumenti:

Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land, The Hague, 1899., IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-ii-1899>

Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land, The Hague, 1907., IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-iv-1907>

Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armies in the Field, 1906., IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gc-1906?activeTab=historical>

Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded in Armies in the Field, 1864., IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gc-1864?activeTab=undefined>

Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/genocide-conv-1948>

Convention on the Prohibition of Military or Any Hostile Use of Environmental Modification Techniques, IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/enmod-1976>

Convention on the prohibition of the development, production and stockpiling of bacteriological (biological) and toxin weapons and on their destruction, 1972., IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/bwc-1972>

Convention on the prohibition of the development, production, stockpiling and use of chemical weapons and on their destruction, IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/cwc-1993>

Convention on the prohibition of the use, stockpiling, production and transfer of anti-personnel mines and on their destruction, Oslo, 1997., IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/apmbc>

Convention relative to the Treatment of Prisoners of War, 1929., IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gc-pow-1929>

Declaration (IV,3) concerning Expanding Bullets, The Hague, 1899., IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-decl-iv-3-1899>

Declaration Renouncing the Use, in Time of War, of Explosive Projectiles Under 400 Grammes Weight, St. Petersburg, 1868., IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/st-petersburg-decl-1868>

Declaration Respecting Maritime Law, Paris, 1856., IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/paris-decl-1856>

Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieber Code) 1863., IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/liebercode-1863>

Interim agreement between The United States Of America and The Union Of Soviet Socialist Republics on certain measures with respect to the limitation of strategic offensive arms (SALT I), NTI, <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/strategic-arms-limitation-talks-salt-i-salt-ii/>

Konvencija o zabrani ili ograničenju uporabe određenog konvencionalnog oružja s pretjeranim traumatskim učinkom ili djelovanjem bez obzira na cilj, NNMU 13/2001

Konvencija o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, NNMU 6/2002

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, 1. C.J. Reports 1996, p. 226, preuzeto: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>

Opća deklaracija o ljudskim pravima, NNMU 12/2009

Povelja Ujedinjenih Naroda, NNMU 15/1993

Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Adoption of an Additional Distinctive Emblem (Protocol III), 2005., IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/apiii-2005>

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 1977., IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 1977., preuzeto:

<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-additional-geneva-conventions-12-august-1949-and-0>

Protocol for the Prohibition of the Use of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare, Geneva, 1925., IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-gas-prot-1925>

Protocol on Blinding Laser Weapons (Protocol IV to the 1980 Convention), 1995, IHL, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/ccw-protocol-iv>

Protokol o fragmentima koji se ne mogu otkriti (Protokol I.), NNMU 13/2001

Protokol o zabrani ili ograničenju uporabe zapaljivog oružja (Protokol III), NNMU 13/2001

Protokol o zabrani ili ograničenju uporabe mina, mina iznenađenja ili drugih naprava (Protokol II), NNMU 4/2002

Rezolucija Opće Skupštine UN-a A/RES/1(I), 24.01.1946.

Rezolucija Opće Skupštine UN-a A/RES/32/84-B, 12.12.1977., (Prohibition of the development and manufacture of new types of weapons of mass destruction and new systems of such weapons)

Statut Međunarodne agencije za atomsku energiju, 1956., <https://www.iaea.org/about/statute>

Strategic Offensive Reductions Treaty (SORT), NTI, <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/strategic-offensive-reductions-treaty-sort/>

The Antarctic Treaty, 1959., Secretariat of The Antarctic Treaty, <https://www.ats.aq/e/antarctictreaty.html>

Treaty banning nuclear weapon tests in the atmosphere, in outer space and under water Moskva, 1963., <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002801313d9>

Treaty between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Strategic Offensive Reductions (START I), NTI, <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/treaties-between-united-states-america-and-union-soviet-socialist-republics-strategic-offensive-reductions-start-i-start-ii/>

Treaty on Elimination of Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles Between USA and USSR (INF Treaty), preuzeto: <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/treaty-between-the-united-states-of-america-and-the-union-of-soviet-socialist-republics-on-the-elimination-of-their-intermediate-range-and-shorter-range-missiles/>

Treaty on the Limitation of Anti-Ballistic Missile Systems (ABM Treaty), preuzeto: <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=080000028010ceda>

Treaty on the prohibition of nuclear weapons, 2017., preuzeto: <https://library.icrc.org/library/docs/DOC/icrc-002-4398.pdf>

Ugovor o neširenju nuklearnog oružja, NNMU 5/2001

Zakon o potvrđivanju Konvencije o kazetnom streljivu, NNMU 5/2009

Zakon o potvrđivanju Protokola o zabrani uporabe u ratu zagušljivih, otrovnih ili sličnih plinova i bakterioloških metoda ratovanja, NNMU 7/2006

Ženevska konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima, NNMU 5/1994

Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu, NNMU 5/1994

Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru, NNMU 5/1994

Ženevska konvencija o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata, NNMU 5/1994